

Politik Bilim

Osmanlıda “Bilim” Meselesi...

Aykut Göker

<http://www.inovasyon.org>; harunaykutgoker@gmail.com

Bu hafta kamunun araştırma kuruluşlarını konuşacaktık. İzninizle bunu erteleyip, izlediğinizi sandığım, Sayın Bahadır’la tartışmamıza ilişkin bir-iki noktaya değineyim.

‘Editöre Mektubumda’ (CBT, 29 Ağustos), Sayın Bahadır’ın yaptığı “*çıkarsama konusunda birincil kaynaklara dayanarak yorumda bulunabilecek bir bilim disiplininin olmadığı için herhangi bir görüş ileri sürmeyeceğim.*” demiş; sonra da şunu eklemiştik: “*Sayın Bahadır’a göre demek ki, Sayın [Halil] İnalçık da olayı [Takiyüddin’in kurduğu rasathanenin padişahın emriyle yıkılması olayı] hatalı yorumlayanlardan...*” Sayın İnalçık’ın burada söz konusu olan yorumu ise şuydu: “*Galata’da 1577’de kurulmuş olan rasathanenin yazgısı, din bağına bağlılığının aklı ilimler üzerine açık zaferini gösteren bir olaydır.*”

Sayın Bahadır’ın çıkarsamasında dayandığı ana kaynak, değerli bilim tarihçisi, Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı’nın doktora tezi... Bense, Prof. Dr. Halil İnalçık’ın aktardığı görüşünü, “**The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600**” adlı eserinin Türkçe çevirisinden almıştım. Mektubumda anlatmak istediğim de şuydu: Aynı olayı farklı yorumlayan bu çok değerli bilim adamlarının görüşlerini dayandırdıkları **birincil kaynaklara / özgün belgelere** inerek irdelemede bulunabilecek bir disiplinden gelmiyorum. Yalnızca, mirasçısı olduğumuz Osmanlı’nın **kültürünü, düşünce sistemini** ve bu bağlamda bilimde, teknolojiye ne yapabildiğini sosyal ve beşerî bilimlerin ulaşabildiği seçkin temsilcilerinin eserlerine dayanarak anlamaya çalışıyorum. Örneğin, www.inovasyon.org’ta yayımladığım “**Yaratıcılık ve Yenilikçiliğin Kültürel Kökenleri ve Bizim Toplumumuz**” başlıklı çözümleme denememin başlangıç bölümlerinde de bunu yapmaya çalışmıştım.

O denemede öncelikle, ‘**kültür**’ kavramını, ‘*toplumların öğrenme ve öğrendiklerini gelecek kuşaklara aktarma kapasitelerine dayanan bilgi ve deneyim birikimlerini ifade etmek için*’ kullandığımı belirtip ardından, şunları özellikle eklemiştik: “*Toplum içinde böyle bir birikim süreci ve sonuçta ‘kültür’ nasıl ortaya çıkacaktır? Sosyolog Behice Boran’ın, 1940’lı yılların Amerikan etnolojisini (kültürü tetkik eden ilim) eleştirirken yaptığı tespit bu konuya açıklık getiriyor: ‘Kültür, karşılıklı insan münasebetlerinin, topluluk faaliyetlerinin mahsulüdür; ancak karşılıklı insan münasebetleri, faaliyetleri çerçevesinde görüldüğü takdirde kültür hâdiseleri öz vasıflarında, doğru olarak anlaşılabilir.’*” (“*Sosyolojide Bocalamalar II*” [1943], ‘**B. Boran: Yazılar / Konuşmalar / Söyleşiler / Savunmalar**, Cilt 1.’ içinde.)

Bu çerçevede amacım, Osmanlı toplumuna egemen olan düşünce sistemini ve bunun maddî temellerini anlamaktı. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak’ın tespitleri benim için aydınlatıcı olmuştu. Daha önce de bu köşede aktardığım o tespitlerden birini tekrar aktarayım: “*Osmanlı İmparatorluğu, kendi devlet anlayışı istikametinde geliştirdiği yapısının çok tabii bir tezahürü olarak, kendine uygun bir şekilde dogmatikleştirdiği Ehl-i Sünnet düşüncesi içinde ve kendi pratik ihtiyaçlarına cevap verebilecek tarzda bir düşünce ortamının oluşmasını teşvik etmiştir. O bundan da ayrılmamaya yüzyıllar boyu itina göstermiş ve her türlü ayrılma teşebbüslerini ağır bir şekilde cezalandırmıştır...*” (**Yeniçağlar Anadolu’sunda İslam’ın Ayak İzleri / Osmanlı Dönemi** [2011]) Belli ki bu ortam, bilimin yeşermesine uygun bir ortam değil...

Her toplumda yerleşik düşünce kalıplarını zorlayan insanlar ortaya çıkar. Osmanlıda da çıkmıştır. Ama belirleyici olan toplumun kültür yapısıdır. Toplum nerededir, kültürünün yeniden üretilmesini destekleyen üst yapı kurumları nerededir, ona bakmak gerekir.

Bu bağlamda, konumuz da Osmanlıda “bilim” olduğuna göre, mutlaka bakmamız gereken Osmanlı medresesine de iki hafta sonra birlikte bir göz atalım ve Molla Fenarî’den (1350-1431) başlayıp medreseye hangi “*ulema mektebi*” egemen olmuş (o arada Fâtih Sultan Mehmed o mektebin devamına nasıl bir katkı sağlamış) onu bir anlamaya çalışalım.

CBT. 19 Eylül 2014